

AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARIGA ASOSLANGAN PEDAGOGIK TIZIMNI O‘ZGARTIRISHNING STRUKTURAVIY- FUNKSIONAL JIHALARI

Dilshod Solayevich Sobirov

Urganch davlat universiteti tadqiqotchisi

sobirov.d.s@mail.ru

ANNOTATSIYA

Ta’lim sohasidagi yangi axborot texnologiyalari shaxs rivojlanishining yetakchi omillaridan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan pedagogik tizimni o‘zgartirishning strukturaviy-funksional jihatlari keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Axborot texnologiyalari, aloqa, axborot, ta’limni axborotlashtirish, dasturiy ta’minot, elektron resurs, qurilma, pedagogik faoliyat, qobiliyat, kompyuter.

ABSTRACT

New information technologies in the field of education are one of the leading factors of personal development. In this article, the structural and functional aspects of changing the pedagogical system based on information and communication technologies are mentioned.

Keywords: Information technologies, communication, information, education informatization, software, electronic resources, device, pedagogical activity, ability, computer.

KIRISH

XXI asr – axborotlashtirish asri ekan, bugungi kunda talabalarning axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishi va malakalarini oshirib borishi juda muhimdir. Hozirgi vaqtda talabalarga faqat ma’lum bilimlarni berishning o‘zi yetarli emas. Talabani mustaqil bilim olishi va izlanishiga katta ahamiyat berish kerak. Ular kasbiy bilim olish bilan birga izlanuvchan, topqir, dunyoqarashi baland, dunyoqarashi keng, yangilikka intiluvchan avlod sifatida tarbiyalanishi kerak. Ta’limni axborotlashtirish murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, uni muvaffaqiyatli amalga oshirish nafaqat ta’lim muassasalarini kompyuterlashtirishga, balki ta’limni axborotlashtirishni ta’minlash metodologiyasiga, fan va amaliyotning o‘zaro bog‘liqligiga ham bog‘liq. Bo‘lajak

yoshlarni jamiyat rivoji bilan birga yangilikka intiluvchan, izlanuvchan, mehnatsevar qilib tarbiyalash bugungi kun talabidir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Agar umumiy axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, aloqa - bu axborotni uzatish usullari va mexanizmlarini hamda ularni yozish va yig'ish qurilmalarini o'z ichiga olgan umumiy tushuncha, ta'limning axborot texnologiyasi esa ma'lumotlarni to'plash, saqlash, qayta ishlash va uzatish faoliyatini ta'minlashdir. Buni o'quvchi ongiga yangicha, oqilona va ta'sirchan tarzda yetkaza olish, pedagogik faoliyatga o'zgartirishlar kiritish, bilim olish, ta'lim-tarbiya sifatini baholay olish, o'quvchi ongiga yangicha, oqilona va ta'sirchan tarzda yetkaza olish, zamonaviy kompyuter texnologiyalarini ta'lim jarayoniga o'quvchini shaxs sifatida har tomonlama shakllantirish uchun yangiliklarni joriy etishdan iborat. Ta'limning umumiy maqsadini, o'qitish tamoyillarini, o'quvchilarning individual va guruh xususiyatlarini, o'qituvchining imkoniyatlarini maksimal darajada hisobga olishga imkon beradigan o'qitish shakllari va usullari. Shu asosda, berilgan sharoitlarda maksimal mumkin bo'lgan ta'lim natijalariga erishish resurslarning minimal zaruriy xarajatlari bilan ta'minlanishi kerak [1].

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali umumiy ta'lim jarayonining funksiyalari: o'qitish, ta'lim, rivojlantirish, axborotni prognozlash va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish bilan belgilanadi. O'qituvchi axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda o'quvchida intellektual, ma'naviy fuqarolik va boshqa insoniy xususiyatlarni shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Axborot - bu inson yoki maxsus qurilma tomonidan olinishi mumkin bo'lgan atrof-muhit va tizimning holati to'g'risidagi ma'lumotlar. E.V. Andropova ta'lim jarayonini optimallashtirish jarayonining bosqichlarini ta'lim sharoitlarini aniqlash, uning shartlarini tahlil qilish, ta'lim sifati mezonlari asosida bo'lajak mutaxassisning kasbiy tayyorgarligi natijalarini baholash, mavjud sharoitlardan eng yaxshi ta'lim sharoitlarini tanlash, nazariy xulosalarni eksperimental tekshirish va uning ishlash shartlari o'zgarganda o'rganilayotgan tizimning keyingi xatti-harakatlarini bashorat qilish [2]. O.A. Ilchenko bunga qo'shimcha qiladiki, mavjud universitet ta'lim tizimida metodlar, tashkiliy shakllar va o'qitish texnologiyalarining xilma-xilligi o'qituvchiga har bir dars uchun zamonaviy o'quv qurollari bilan birgalikda bilish faoliyatini eng yaxshi tarzda faollashtiradiganlarini tanlash imkonini beradi [3].

Boshqaruv tizimida samarali va oqilona ishlash uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarga boshqaruv ma'lumotlari deyiladi. Boshqaruv ma'lumotlarini turli belgilarga ko'ra ajratish mumkin:

1) vaqt bo'yicha - kunlik, oylik, yarim yillik, yillik; 2) boshqaruv funksiyasi bo'yicha - tahlil qilish, baholash, jamlash, tashkil etish; 3) axborot manbalari bo'yicha - maktab ichidagi, ma'lumotlar yig'ish ro'yxati (bo'lim), ma'lumotlar to'plash ro'yxatisiz; 4) mo'ljallangan maqsadga muvofiq - ko'rsatma, taqdimot, va boshqalar. V.V.Krivoruchko, V.V.Yegorov va J.B.Ospanovalarning fikricha, axborot odamlar tomonidan og'zaki, yozma yoki boshqa usullarda (shartli signallar, texnik vositalar va boshqalar yordamida) uzatiladigan axborotdir. Ushbu ma'lumot tushunchasini tahlil qilish tasvirning asosiy mazmuni bo'lib, tasvirlar har xil bo'lishi mumkin va ularning mazmuni bir xil bo'lib qoladi.

Axborot falsafada uzoq vaqtdan beri qo'llanilgan va yaqinda yangi ma'no kasb etgan tushunchadir. Dastlab u bir kishidan boshqa shaxsga og'zaki, yozma yoki boshqa usullar bilan uzatiladigan ma'lumot sifatida ta'riflangan (masalan, texnik vositalar yordamida ishlatiladigan odatiy signallar).

Ijtimoiy ensiklopedik lug'atda "axborot" tushunchasiga ikkita ta'rif berilgan: 1) biror narsa haqidagi xabar; 2) axborotni saqlash, qayta ishlash va yetkazib berish shakli sifatida. Shunday qilib, sanoat jamiyatidan axborot jamiyatiga o'tish insoniyatning o'sishi va ko'plab kasbiy, iqtisodiy, ijtimoiy va maishiy muammolarni samarali hal qilish uchun imkoniyatlar ochadi. Lekin bu imkoniyatlardan zarur bilim va ishbilarmonlik ko'nikmalariga ega bo'lgan, yangi axborot makonida harakatlana oladigan jamiyat a'zolarigina foydalana oladi. Bu yerda maqsadli savol yangi avlodni axborot kelajagi va zamonaviy zamonga tayyorlaydigan ta'lim xizmatini taklif qilishdir. Bunda axborot texnologiyalari yangi didaktik vazifalarning maqsadli qatorini aniqlash, ulardan kasbiy ta'lim tizimida foydalanishni ta'minlash va sifatini oshirish imkonini beradi. Shunga asoslanib, E.V.Shirshov dissertatsiya ishida "Jamiyatni axborotlashtirish sharoitida universitetda o'quv jarayonini tizimli va didaktik ta'minlash" nafaqat psixologik-pedagogik adabiyotlarni, balki umumiy ilmiy va didaktik ta'minot sohasidagi ilmiy tadqiqotlar natijalarini ham to'liq retrospektiv tahlil qiladi. Bu xilma-xillikda "tizimli-didaktik ta'minot" tushunchasining mohiyati mustaqil kategoriya sifatida qaralmagan" [4]. Bizning fikrimizcha, axborotdan foydalanishning keyingi jihati ta'lim jarayonida kommunikatsiya texnologiyalari umumiy ta'lim sifatini ta'minlashdan iborat.

NATIJALAR

Axborotga bo'lgan ehtiyoj - bu mutaxassislarning ma'lum ma'lumotlarga bo'lgan munosabatining shakli bo'lib, qo'yilgan vazifalarni hal qilish zarurati sifatida belgilanadi. Ta'lim sohasidagi menejrlarning axborotga bo'lgan ehtiyojlarini shakllantirishga

ta'sir qiluvchi asosiy ob'ektiv omillar sifatida quyidagilar ko'rib chiqiladi: boshqaruv faoliyatining ixtisosligi va turi, ta'lim tizimidagi boshqaruv faoliyatining turli darajalarida mutaxassislar tomonidan bajariladigan funksiyalarning xususiyatlari va boshqalar.

Axborotga bo'lgan sub'ektiv ehtiyoj haqiqiy menejerning shaxsiy fazilatlarini bilan qoplanadi, bu uning bilim darajasi, ish tajribasi, ishni boshqarish tajribasiga bog'liq.

Ta'limni axborotlashtirishning asosiy maqsadi axborot jamiyati sharoitida o'quvchilarni maishiy, jamoat va kasbiy sohalar faoliyatiga to'liq va samarali jalb etishdan iborat. Bu jarayonning asosiy xususiyati axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositalari asosida amalga oshiriladigan xabarlarni yig'ish, axborotni qayta ishlash, ularni saqlash va tarqatishdir.

Ta'limni axborotlashtirish jarayonining o'ziga xos xususiyatlaridan biri axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida ta'lim jarayonida qo'llaniladigan yangi turdagi ta'lim vositalarining paydo bo'lishi va amaliyotga tatbiq etilishidir. Va bunday imkoniyatlar o'quv jarayonini rivojlantirishga yo'l ochdi, ya'ni o'quv materiallari va ma'lumotlarini kompyuterlar orqali uzatish, katta hajmdagi xabarlarni arxivlash, hisoblash, axborot qidiruv faoliyati bilan shug'ullanish, o'quv tajribasi natijalarini avtomatlashtirish, o'quv faoliyatini boshqarish, nazoratni avtomatlashtirish, tez amalga oshirilgan fikr-mulohazalarni yaratish va hokazo. Pedagogika fanlari doktori I.G.Zaxarova ta'kidlaydi: "Maktablar, gimnaziyalar va boshqa ta'lim muassasalari o'qituvchilari va direktorlari oldiga universitetlardan farqli ravishda quyidagi vazifa qo'yiladi – zamonaviy kommunikatsiya va axborot texnologiyalaridan foydalanish asosida ta'limning yangi sifatini ta'minlash. Informatika fanini oddiy o'qitishdan umumta'limni real axborotlashtirishga o'tish faqat ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari tomonidan shakllantirilgan yagona o'quv axborot muhiti asosida mumkin. Zamonaviy dasturiy ta'minot talabalar va o'qituvchilarga kutubxonadan topilgan elektron resurslarga havolalarni ham, o'quvchilarning ijodiy ishlarini ham o'z ichiga oluvchi ta'lim muhitini mustaqil yaratish imkonini beradi" [5].

Hozirgi vaqtda axborot va turli xabarlarni har tomonlama ta'minlashning bir yo'li – ta'lim sohasini metodlar bilan qamrab olish hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yaratish tajribasi va ulardan samarali foydalana olishdir. Shu munosabat bilan o'quv jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining imkoniyatlari ortib bormoqda.

Axborot mahsulotlari, vositalar, texnologiyalar asosida pedagogik jarayonlarni qayta qurish, ta'lim jarayoniga yangi

axborot texnologiyalari, o'qitish usullari va turlarini joriy etish, ya'ni ta'limni texnologiyalashtirish bilan bog'liq kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish amalga oshirilmoqda.

Yangi ta'lim axborot texnologiyalari kompyuter ta'limi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularni amalga oshirishga qo'yiladigan talablar quyidagilardan iborat:

- texnologik sharoitlarni, axborot, dasturiy ta'minot va telekommunikatsiya tizimlarini shakllantirish;

- axborot va bilim ishlab chiqarishning ilg'or rivojlanishini ta'minlash;

- yuqori malakali, kasbiy malakali, ixtisoslashgan kadrlar tayyorlash;

- ta'lim, fan, madaniyat, transport, ishlab chiqarishni boshqarish, energetika va boshqalar uchun axborot texnologiyalarini amalga oshirish.

Shu munosabat bilan keyingi yillarda "ta'limning kompyuter texnologiyasi" tushunchasi bilan bir qatorda "axborot texnologiyalari" va "kommunikatsiya texnologiyalari" tushunchalari paydo bo'ldi. Ammo kompyuter imkoniyatlarini ortiqcha baholamaslik kerak, chunki axborot bilan ta'minlash bilim va madaniyat bermaydi, shuning uchun axborot texnologiyalari o'qituvchilar uchun faqat qo'shimcha samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

MUHOKAMA

"Axborot texnologiyalari" va uning ta'lim tizimiga joriy etilishi nuqtai nazaridan qaraladigan bo'lsak, axborot texnologiyalari 20-asrning 70-80-yillarida joriy etilgan.

"Axborot texnologiyalari" tushunchasini birinchi marta V. Glushkov kiritgan. Muallif unga quyidagicha ta'rif beradi: "Axborot texnologiyasi deganda axborotni qayta ishlash bilan bog'liq jarayonlar tushuniladi". V.V. Apatova Glushkov tomonidan berilgan ta'rifni inkor etmaydi, balki uni aniqlaydi, ya'ni "axborotni qayta ishlash jarayonida qo'llaniladigan vositalar va usullar to'plami", deydi u.

G.M.Kojaspirova va K.V.Petrovlarning fikricha, axborot texnologiyalari ishlab chiqarish jarayonlari, dasturiy ta'minot va texnik vositalarning texnologik zanjiriga integratsiyalashgan axborot resurslarini yig'ish, qayta ishlash, saqlash, tarqatish va ko'rsatishni ta'minlovchi va shu bilan birga, axborot resurslarini ko'paytirishni ta'minlaydigan usullar majmuidir.

Axborot texnologiyalari - axborotni yig'ish, saqlash, qidirish, qayta ishlash yoki jo'natish usullari va usullari tizimidir. Axborot texnologiyalarining markazida vaqt o'tishi bilan jamiyatning axborot iste'molini qondiradigan va yirik ijtimoiy-texnik vositalarning paydo bo'lishiga olib keladigan texnik ixtirochilar turadi. Amalda ta'lim axborot texnologiyalari

deganda maxsus texnik axborot vositalaridan (kompyuter, audio, kino, video) foydalanadigan barcha texnologiyalar tushuniladi.

Zamonaviy ta'limning yangi axborot texnologiyalarining belgilangan tamoyillaridan "to'liq ta'lim tizimi kabi axborot ta'minotini ifodalovchi ta'lim tashkilotini boshqarish tizimiga yangi tizimlar va ma'lumotlarni qayta ishlash usullarini joriy etish majmuasi" kelib chiqadi.

Ta'lim tizimida yangi axborot texnologiyalaridan foydalanishning kelajakdagi imkoniyatlarini taqdim etadi:

- ta'lim mazmuni metodologiyasi va strategiyasini tanlashni takomillashtirish, yangi o'quv fanini o'tkazish va ishlab chiqish, shuningdek, an'anaviy fanlarni o'qitishga o'zgartirishlar kiritish;

- o'qitish samaradorligini oshirish, o'quv jarayonida o'zaro hamkorlikning yangi shakllarini tashkil etish hamda o'quv jarayonida o'quvchi va o'qituvchi harakatlarining mazmuni va xarakterini o'zgartirish;

- o'quv jarayonini boshqarishni takomillashtirish, uni rejalashtirish, ta'lim tizimini boshqarish mexanizmini modernizatsiya qilish, tashkil etish, nazorat qilish.

XULOSA

Demak, ta'lim sohasida axborot texnologiyalari keng tarqalganligini ko'rishimiz mumkin. Ta'limning axborot texnologiyalari deganda bilimlarni yangicha (pedagogik faoliyatni o'zgartirish), bilim olish, ta'lim sifatini baholash, ta'lim jarayonida o'quvchilar shaxsini har tomonlama shakllantirish imkoniyatlarini yaratish uchun axborot texnologiyalarini qo'llash tushunilishi kerak.

REFERENCES

1. Бабанский Ю.К. Как оптимизировать процесс обучения / Ю.К. Бабанский. – М.: Знание, 1978. – 48 с.
2. Андропова Е.В. Педагогические условия оптимизации профессиональной подготовки будущего учителя на основе применения информационно-педагогических технологий в планировании учебного процесса: дис. канд. пед. наук / Е.В. Андропова. – М., 2003. – 200 с.
3. Ильченко О.А. Организационно-педагогические условия разработки и применения сетевых курсов в учебном процессе: дис. канд. пед. наук / О.А. Ильченко. – М., 2002. – 193 с.
4. Ширшов Е.В. Системно-дидактическое обеспечение образовательного процесса в вузе в условиях информатизации общества: дис. ... док. пед. наук / Е.В. Ширшов. – Архангельск: АГТУ, 2009. – 528 с. 26 с.
5. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. М., 2003. – 176 с.

